

David L. Eastman: **Early North African Christianity: Turning Points in the Development of the Church**, Michigan: Baker Academic, 2021, ISBN 978-1-5409-6367-3

Autor monografie, Američan David L. Eastman, je odborník v oblasti raného afrického křesťanství v současnosti působící na Yale University. Jeho nejnovější dílo nese název *Early North African Christianity: Turning Points in the Development of the Church*. Poměrně útlá kniha je strukturována do pěti částí, z nichž každá má tři kapitoly. V úvodu Eastman vysvětluje, co v prvních desetiletích existence křesťanství znamenala Afrika, oblast jeho odborného zájmu. Rozhodně nešlo o celý kontinent, ani o celou jeho severní část; šlo o severní pobřeží dnešní Libye, Tuniska, Alžírsko a Maroka, které Římané nazývali Římská Afrika nebo jen Afrika. V té době ono označení nezahrnovalo žádnou oblast jižně od Sahary, ale ani Egypt, který byl nahlížen samostatně. Před Římany tuto oblast ovládalo Kartágo, které rovněž dalo světu několik výjimečných teologů. Po stručném vymezení oblasti autor zdůrazňuje, že křesťanství bylo v Egyptě a Římské Africe přítomno od samého počátku své existence. Vedle známé skutečnosti, že prvním hlasatelem Krista v Egyptě byl evangelista Marek, Eastman doplňuje, že podle rané tradice cestoval evangelista Matouš podél Nilu jižním směrem až do Etiopie (s. 5), kam se křesťanství dostalo ihned po svém vzniku (Sk 8, 26–40), oblast brzy ovládlo a dodnes je tam většinovým náboženstvím.

V první kapitole se autor věnuje prvním křesťanským mučedníkům ve sledované oblasti Římské Afriky. Připomíná, že Římané pronásledovali a také zabíjeli první křesťany z důvodu, že křesťané nechtěli uctívat tradiční římské bohy, odmítali římský patriotismus, a proto byli nazíráni jako ohrožení římského způsobu života, neboť rozlícení bohové, jimž nebylo správně obětováno, hrozili nebezpečím celému impériu. Římané viděli v křesťanech ateisty. Dále se rozšířilo tvrzení, že křesťané pojídají lidské maso a dopouští se incestu. Eastman ovšem zdůrazňuje, že pronásledování křesťanů v Římské Africe bylo lokální a spíše výjimečné, rozhodně nikoli trvalé a po celé oblasti rozšířené. Vedle pomluv o křesťanském kanibalismu a incestu se ovšem později rozšířily také zprávy o tom, že křesťané téměř vůbec pronásledováni a popravováni nebyli a jejich historky o mučednících jsou smyšlené, aby posílili věrohodnost své víry, za niž neváhali pokládat životy.

Eastman uvádí oba extrémní na pravou míru a dokládá historická fakta konkrétním příběhem dvou mladých žen Perpetuy a Felicity, které zemřely

v Kartágu v roce 202 nebo 203 jako křesťanské mučednice. Dále v první části autor otevírá problematiku montanismu, který se v Římské Africe rozšířil na konci 2. století. Vůdce hnutí – Montanus – tvrdil, že obdržel zvláštní zjevení od Ducha svatého. Sami Montanovi následovníci své hnutí nazývali Nové proroctví (s. 28).

Druhá část monografie je věnována africkému velikánovi raně křesťanského myšlení Tertullianovi (145–220), pocházejícímu z Kartága, který byl rovněž obhájcem montanistů a velmi pravděpodobně do tohoto hnutí sám vstoupil. Eastman v kapitole věnované Tertullianovi nepřináší nové poznatky, které by český čtenář neměl již k dispozici v bohaté literatuře věnované patristice, přesto je jeho souhrn kvalitní. Autor se věnuje zejména polemice otce latinské teologie s modalisty a obhajobě božství Ducha svatého.

Třetí část díla je věnována dalšímu velikánovi raně afrického křesťanství Cypriánovi z Kartága. První kapitola třetí části odhaluje, co je hlavním přínosem celé knihy: tím jsou po mém soudu právě první kapitoly každé z pěti částí, neboť v těch autor vždy zasazuje postavu, které se věnuje, do kontextu dané doby a místa. Čtenáře tak velmi nenásilně uvede do problematiky a zaujme. V těchto pěti prvních kapitolách spatřuji hlavní přidanou hodnotu celé monografie. Kapitola uvádějící do života v Kartágu v době působení Cypriána čtivě představuje náboženské akcenty tehdejších římských císařů. V následujících dvou kapitolách o Cypriánovi se Eastman věnuje především sporu o překřtívání (s. 90) a Cypriánově mučednické smrti.

Čtvrtou část monografie Eastman věnoval donatismu. Otevírá ji představením velkého pronásledování afrických křesťanů za císaře Diokleciána. Část věnovaná kontroverzi donatismu je zpracována velmi dobře a v jejím závěru již autor do kompozice monografie zve největšího z afrických křesťanských myslitelů sv. Augustina. Celá kniha je protkána kvalitní obrazovou přílohou zobrazující dochované mozaiky z římských staveb sledované oblasti a období. Motivy na těchto mozaikách se přímo vztahují k tématu, a zprostředkovávají tak čtenáři kontakt s dobou a místem. Obrazovou přílohu pokládám za další z přidaných hodnot monografie.

Závěrečná pátá část knihy je věnována sv. Augustinovi. Autor nabízí solidní uvedení do myšlení afrického velikána i čtivě zasazení jeho života do kontextu tehdejší kulturně vyspělé Afriky (s. 143). Obrazová příloha opět velmi dobře doplňuje a oživuje text.

Eastman se snažil prokázat, že africké křesťanství stojí na pevné tradici dvou tisíc let a na kontinentu je přítomno od samého počátku své existen-

ce. Často se při tom klade důraz pouze na Egypt – Eastman ale dokládá, že vedle Egypta hrála klíčovou úlohu ve formování raného křesťanství a rané křesťanské teologie také Římská Afrika. Kniha je se svými sto sedmdesáti čtyřmi stranami velmi stručná a oblast by jistě zasloužila mnohem podrobnější zpracování, ovšem jako úvod či přehled dané oblasti a období jistě čtenáři dobře poslouží. Celkový dojem pozvedá čtivá angličtina, jasná myšlenková linie a kvalitní obrazová příloha.

Ondřej Havelka

Tomáš Halík: **Odpoledne křesťanství (odvaha k proměně)**, Praha: NLN, 2021, 266 stran, ISBN 978-80-7422-824-7

Odpolednem křesťanství zveřejnil Tomáš Halík svoje *opus magnum* čili masterpiece. Jakákoli Halíkova nová knížka vzbuzuje vždy pozornost, tentokrát jde o určitou syntézu či sumář. Věnování papeži Františkovi je jasnou přihláškou k jeho reformnímu programu a pokusem některá témata tohoto pontifikátu utřídit a interpretovat. Jako laureát Templetonovy ceny se náš český myslitel nemusí obávat, že by nevznikaly překlady. To vše se děje a je to tak dobře. Česká teologie z pera Tomáše Halíka přispívá do celosvětové diskuse. Tím spíše bychom ji měli věnovat pozornost i na národním půdorysu.

Název a pojetí knihy přejal autor z analytické psychologie C. G. Junga. Podle Halíka se církev nachází právě v této fázi svého vývoje, tj. ve zralé fázi. Po polední krizi, která měla epicentrum ve střední a západní Evropě a vedla k reformaci a vnějšímu rozkolu, jakož i k pozvolnému institučnímu úpadku, je nyní církev volána na hlubinu. Křesťanstvo je unavené, opotřebované, ale nikoli bez zaslíbení. *Religio* (náboženství) se může odvozovat nejen od *religare* (vázat, tedy náboženství jako společenské pojítka), ale i od *relegere* (znovu číst). Právě k novému, důkladnějšímu čtení, k nové hermeneutice křesťanství autor vybízí. Za příklad mu slouží evangelijní perikopa o tom, jak Ježíš ponouká své učedníky, zkušené rybáře, kteří jsou frustrováni neúspěchem, k tomu, aby zajeli na hlubinu...

Církev a její víra je křesťanská, nakolik je velikonoční. Je třeba spolu s mystikou projít „kontemplativní vyprahlost“ a v „nahé víře“ nechat probudit její skutečné jádro (s. 99). Víra, která takto vstává z mrtvých, musí leccos nechat za sebou. A to dnes znamená kenoticky se oprošťovat od klerikalismu a jakékoli formy triumfalismu. Problém sexuálního zneužívání